

HET BEGIN VAN DE HAAGSE STROOMVOORZIENING

Stadsgezicht vanaf het Spui bij de Kapelsbrug rond 1906. Met de bovenleidingen voor de elektrische tram en linksvoor een van de eerste transformatorstations of peperbussen die ook als reclamezuil werden gebruikt. De schoorsteen is van de Hofsingelcentrale aan de Hofweg (foto 100 jaar Centrale Den Haag)

Het afgelopen nummer van Ons Den Haag bevatte een interessant verhaal over de rol van het verversingskanaal bij het afvoeren van het Haagse huisvuil. Die rol eindigde in 1910 met de aanleg van de stadsriolering. Maar met een nieuwe dubbele functie, het innemen van koelwater en het afvoeren van restwarmte, gaat het verversingskanaal vervolgens een rol spelen bij de stroomvoorziening door het Gemeentelijk Electriciteitsbedrijf (GEB) dat in 1906 zijn werkzaamheden start. Deze centrale is de opvolger van de eerste Haagse particuliere Hofsingelcentrale.

De eerste Haagse stroomcentrale

Willem Wisse (1846-1926), de pionier achter de Hofsingelcentrale, doet als telegrafist ervaring op met elektriciteit. In 1873 wordt hij beheerder van het post- en telegraafkantoor aan de Haagse Parkstraat en twee jaar later onderdirecteur bij de Rijkstelegraaf. Wisse begrijpt als een van de eersten in Nederland welke grote mogelijkheden in de toekomst waren weggelegd voor elektriciteit. Hij begint een elektrisch verlichtingsbedrijf en wordt de enige vertegenwoordiger in Nederland voor het Duitse bedrijf Siemens & Halske. Wisse stuurt in 1878 brieven naar een aantal gemeenten, waaronder Den Haag, waarin hij het alleenrecht vraagt om elektrische verlichting te mogen leveren. Vooralsnog zonder succes. Den Haag ziet nog weinig in een onzekere nieuwheid als elektrische verlichting en wenst ook geen concu-

rentie met de eigen Gemeentelijke Gasfabriek.

In 1883 stuurt de Nederlandse Maatschappij voor Elektriciteit en Metallurgie (NMEM) van Wisse een nieuwe concessieaanvraag naar Den Haag. Dit keer met succes. B & W is akkoord, maar stelt harde voorwaarden. NMEM mag een gelijkstroomcentrale bouwen aan de Hofsingel met een maximaal leveringsbereik van 500 meter, met ondergrondse kabels in gemeentegrond. Vanwege een slecht contract met de eerdere 25-jarige concessie voor private gaslevering wijst B & W een concessie af voor een vaste periode. De gemeente kan, indien gewenst, zelf levering en net overnemen. Wisse gaat, met tegenzin, akkoord. Op 2 juni 1885 stemt de raad in met de concessie. Wisse tekent in Berlijn een contract met Siemens voor de Hofsingelcentrale, die met vertraging in 1889 gaat draaien.

De Hofsingelcentrale bij het Binnenhof

De eerste centrale is weinig efficiënt. Voor 1 kilowattuur (kWh) elektriciteit is meer dan 2,5 kilo steenkool nodig, aangevoerd over het Spui. De centrale haalt het koelwater uit de Hofvijver en loost de restwarmte op het Spui. In de strenge winter van 1890 leidt dat volgens een krantenbericht tot een bijzonder verschijnsel. "Er is slechts één plekje in ons land dat lacht om de strenge vorst. Dat ligt in Den Haag. Voor de Nieuwe Kerk, aan het Spui, waar het Zieken zich buigt naar de gracht tussen de Houtmarkt en de Turfmarkt. Geen strenge vorst kan hier het water doen stollen."

De NMEM komt snel in financiële problemen en kan de rekeningen aan Siemens niet meer betalen. Siemens en de NMEM richten vervolgens een nieuw bedrijf op. De NMEM brengt haar concessie in en Siemens de apparatuur. Wisse en Ir. Nicolaas Jan Singels (1865-1914) van Siemens vormen de nieuwe directie. De liquiditeitsproblemen van de NMEM blijven. Aandeelhouders van de NMEM eisen liquidatie van het bedrijf. De Hofsingelcentrale wordt in 1892 publiekelijk geveild in het Haagse Venduehuis. Voor 375.000 gulden wordt Siemens de nieuwe eigenaar. De centrale wordt uitgebreid. De afzet, in het kleine concessiegebied met veel vermogende klanten, groeit tot 250 afnemers met meer dan 22.000 aangesloten lampen. Het koninklijk Paleis Noordeinde, precies aan de rand van het concessiegebied, is de grootste afnemer. Elektriciteit is een luxe voorziening voor een kleine groep.

In 1897 stuurt Siemens een nieuwe conceptconcessie naar de gemeente. Het bedrijf acht het hoog tijd het concessiegebied uit te breiden om aan de groeiende vraag te voldoen. Siemens wil geen grote bedragen investeren in een onderneming waarvan de concessie ieder moment kan worden opgezegd. Vanwege het algemeen belang kiest de raad in 1901 voor gemeentelijke exploitatie. Particuliere bedrijven zouden alleen die stadsdelen bedienen, die hoge winsten opleveren. Ir. Singels krijgt opdracht een elektriciteitsplan voor het GEB te maken. Singels kiest vanwege minder transportverliezen voor wisselstoom. Het centrale station van Siemens hoeft niet te worden overgenomen. De gelijkstroomcentrale is voor de gemeente nutteloos en duurder. Siemens maakt tevergeefs bezwaar. De raad stemt in met een B & W-voorstel om de centrale te laten draaien zolang

B & W dit wil, met compensatie voor winstderving. Siemens gaat hiermee akkoord. In de zomer van 1907 worden de 250 afnemers op het nieuwe gemeentelijk stroomnet aangesloten. Na 18 jaar stopt de Hofsingelcentrale.

De Haagse Electriciteitsfabriek

Singels berekent dat de gemeente rendabel kan draaien met tarieven die de helft lager zijn dan die van particuliere leveranciers. Levering aan de elektrische trams speelt een cruciale rol. De gemeente besluit tot een 'Centrale voor stroomlevering ten behoeve van de gehele Gemeente en van de Haagsche Tramweg Maatschappij', met Singels als directeur van het GEB. De Electriciteitsfabriek verrijst op het volkstuincomplex het Kleine Veentje aan het verversingskanaal. Op 1 februari 1906 begint de Electriciteitsfabriek met stroomlevering aan de HTM. De levering aan particulieren start kort daarna.

De restwarmte wordt afgevoerd op het verversingskanaal en periodiek door Delfland op zee geloosd. Het koelwater is zo warm dat het verversingskanaal 's winters niet dichtvriest. Trekvogels op weg naar het warme zuiden vinden hier een warm bad. Tot groot genoegen van Haagse vogelliefhebbers, die bij het verversingskanaal tal van bijzondere exemplaren aantreffen. Delfland geeft aan dat de grens in zicht komt voor het lozen op zee. Een ander afvoercircuit is nodig. Daarover meer in een volgend verhaal.

Louis Kannevorff is econoom en was van 1994-2001 als energiedeskundige werkzaam voor het Gemeentelijk Energiebedrijf van Den Haag en Eneco. Samen met Casper Postmaa schreef hij in 2008 het boek *Het licht zal nooit uitgaan. 100 jaar Centrale Den Haag*.

In 1901 besluit de Haagse gemeenteraad de elektriciteitsvoorziening in eigen beheer te nemen. De eerste Haagse stroomcentrale uit 1889 van Siemens aan de Hofsingel mag niet verder uitbreiden. Het Gemeentelijk Electriciteitsbedrijf (GEB) wordt gebouwd op het Kleine Veentje, een onbebouwd terrein van volkstuinten net buiten de singels (foto Stichting Haags Industrieel Erfgoed (SHIE))